

શ્રી

સુરત

M. T. B. COLLEGE, SURAT

Manuscripts Library

No. Ref.
Ser.

1547

આશાસ્ત્રીજી

Title :

~~Vandana~~ Samant

Pho-6.

વિદ્યા સમાજના વિવેચના (ભાગ ૨)
૨ વર્ગ વિવેચના (ભાગ ૨)

1547

InComplete

: Varna Sanshoda		: Title
:	:	: Author
:	:	: Editor
:	:	: Year, Vols.
:	:	: Publisher
1547	:	: 90% <u>सहितानुसार</u> : Remarks
2 <u>एन.ए.ए. (inc.)</u>		

श्रीगणेशाय नमः॥ सिद्धं वर्णं समाना यं तु निजिबहु धोदितं॥ संहतेपेणविशेधेन
निर्णयमियथा मति॥१॥ सच वर्णं समानायः कौमारादिमते पंचाशत्संख्यावर्णः॥ न
त्र-अकारादयः पंचकस्वाएकमात्रो ह्रस्व इति ह्रस्व लक्षणं॥ पुनश्च ते दीर्घाः॥ अनेकमात्रो दीर्घ
इति तदा ह्रस्व एव च लस्यपि दीर्घे तर्जावः॥ तथा च॥ अ-आ ई-उ ऊ-ऊर्क-ऊर्क-ऊर्क इति दशा
समान संज्ञका जाताः॥ लवर्णस्य दीर्घे भेदे नास्तीति मतमसौ वन्निर्णयः॥ चत्वारि संध्यक्षराणि॥ सं
धिजन्मा मध्यक्षराणि संध्यक्षराणि त्रिमुसलेः॥ यद्यपि निखिलवाङ्मयबीजभूतस्य वर्णसमा
नायस्य प्रादुर्ब्रह्मतथानि सत्त्वात् संधिजमत्वं चतुर्णानां तदंतर्गतवर्णानां तसंभवतितथा
प्योपचारिकं संधिजमत्वं भवत्येवेति न दोषः॥ द्विदलधाम्नुत्पत्त्यात्॥ यथापरब्रह्मणः
क्रोधहर्षादिवर्णानंतयेति॥ वस्तुतस्तु सर्वाणिपिसंधिकार्याणि कास्यनिकानि॥ अरं
उवाच स्फोटस्वीकारात्॥ तदुक्तं॥ वेदाकराण्यक्षराणि यदेव वर्णानि विद्यन्ते तेषां ध्वनिवत्त्वात्

नच। वाक्यात्पदानामत्यंतं प्रवि वे को न क म्बेति॥ एहे-ओ-ओ संध्य धृरा एतिसर
 स्वतासूत्रं। दशानिः समानैः संकलनया चतुर्दशस्वराः॥ अनुस्वार विसर्गश्चिस्वरसु
 ध्येगणनीयौ तयोभ्यायोगवाहसंज्ञाः॥ अकारयोगं विना तदुच्चारसंज्ञवात्॥ अथो
 त्तस्वरमात्रयोगे नवाहः असराण्ययोस्तविति व्युत्पत्तेः॥ तत्रचतुर्दश द्वेचस्व
 रा इति कौटसूत्रं। सर्वे स्वराः अकारस्यैव विकाराः गोधूमस्य-अपूप्यादिवत्। अकारो
 वे स र्वावगतिश्चुतेः॥ अक्षराणामकारोस्मिति भगवदुक्तेश्च। अकारो वास्तुदेवस्या
 दिति कौशाच्च। अकारस्य षोडशात्मकस्य ककारादिव्यंजनसंयोगात्तत्कलशाब्द
 जालोत्पत्तिः। यथा पृथिवीजलसंयोगाद्यराद्युत्पत्तिः॥ अतएव ककारादिनां व्यंजन
 नां व्यंजयन्ति राष्ट्रानां अति व्यक्तिकुर्वन्ति व्यंजनानि इति व्युत्पत्तेः। काद्यनि व्यंजनानां
 तिसंज्ञासूत्रं॥ व्यंजनानां स्वरसंयोगमन्तरेणेच्चोदणं न जवूति केवलाभिदक्षिर्घरा

॥१॥

दिजननवत्॥ अतएव मन्त्रशास्त्रे वर्णानां शिवरात्र्यात्मकत्वमुक्तं॥ तथाहि कका
 रादिक्षकारां लावर्णस्तेष्विव रूपिणः॥ अकारादिविसर्गानां स्वरः षोडशाशक्तयः॥
 विना स्वरं तु नान्येषां जायते व्यक्तिरंजसा। शिवशक्तिमयान्वाहहृदयो वर्णमना
 प्रिए इति। इदंच शिवः रात्र्या युक्तो यदि न वर्ति शतुः अतर्विलुप्तमिति सौंदर्यलहरिप्रो
 क्तव्याख्यायाम्भिते। व्यंजनीति च त्रयस्त्रिंशत्। तत्र पंचविंशतिस्पर्शाः काद्योमा
 वसानास्पर्शा इति चात्। चत्वारो नस्थाः यदलवा-अंतस्था इति सूत्रात्। चत्वारः।
 उष्माणः। शषसहाऊष्माण इति सूत्रात्। संकलनया तयस्त्रिंशद्व्यंजनानि॥ तथा
 हि। कश्यपघट-चघजज्ञमदठउदणतथदधतपफलजमयरलवशषसहेति
 स्वरेः सहसंकलनये को न पंचाशद्वर्णाः सप्तमालोकप्रसिद्धाश्च। लकारस्य तु
 नसिद्धिद्विरूपत्वमंगीकृत्य पंचाशद्वर्णा इति मोक्षिकव्यवहारः॥ तेषां चानुनामप्र

निलोमजपेन शत संख्या वर्णमाप्नोति । कृष्णसंयोज्य इत्याकारयुक्तं व्यंजनं
द्वयात्मकं माजायात्तेन मां त्रिकां ग्राहः । अष्टोदशाना वयवमाजेति पक्षे चाष्टौ वर्णान्
गणयन्ति । तथा ह्येकः स्वरवर्गः द्वितीयः कवर्गः तृतीयश्च वर्णः चतुर्थश्च वर्गः पंच
मस्तवर्गः षष्ठः पवर्गः सप्तमो यवर्गः अष्टमः शवर्गः नवमास्तु मेरुत्वात् संख्याधि
को नवति । पद्मबीजादिमाक्षपेक्षया शब्दबीजमाजेयं मुख्येति सिद्धं तः । पाणिनीय
नतेन द्विचत्वारिंशद्दशैव वर्णसंज्ञायाः । तत्रेयमस्ति किं वदति । पुरा द्विजगोनदर्वैर्ब
तसमापेक्ष्यो नाम्ना कस्य च हृष्टेः पुत्रा पूर्ववयसि प्रजातैककुत्राद्वैवयोगाद्विभक्ता ब
नूतनः । साच प्रतिदिनमेधमानं मेधायिनं तनयमुपाहाय पित्र्यहसं निधौ कृतसंस्कार
स्य शिशोर्दध्ययनविधिं सिध्यर्थं स्वकूटोदयवृद्धिं विधाया वसन्तः । तस्याः सुनुः शैश
वाहारस्य संश्राप्तसर्ववियः शिवाशयनतत्परो बन्तूवः । सकृद्विस्मरसंस्कारसं

11216

म्यकूबोधकरनेद्रवांद्वादित्यः सारवतरं व्याकरणं कर्तुं कामोबन्धव। तदर्थं सप्त
 वध्यानात्मकं मंगलमाचरन् समाधौ डमरुना दमाकर्ण्य चतुर्दशसूत्रात्मकं वर्ण
 समाम्नायशास्त्रं प्रतिसंधत्ते स्म। ततः समुनिस्तत्रस्थवर्णक्रममुपादाय चिकीर्षि
 तशास्त्रोपशयोजिनः॥ प्रत्याहारान् प्ररचयत्। ततस्तानि सूत्राणि माहेश्वरा
 णि निव्यपदिष्टं ते। तानियथा। अईउएः१ कूलकूरए-ओडू-ऐ-औ-बू४ हयवरटू५
 लए६ नमडाणनम७ सभनूरधठधूषू८ जवगडदप्र९ खफछठथेचटतवू१२
 कपयूभशषसर१३ हल१४-प्र-त्रहकारः प्रयोजनवशात्पुनः पठितोये कएवगएष
 ते। तत्र असिद्धक्रमपरिहारे प्रयोजनं मत्कृतायां तरंगमाजायां द्रष्टव्यं। माहेश्व
 रसूत्रैश्च नुबन्धनिवेशनादौ रवमाशंक्य तत्रत्यवर्णक्रमः सारस्वतव्याकूर
 णे निरनुबन्धः सन्निवेशितः परंतु नत्रसंज्ञांतरकः यनायां गौरवं प्रत्युताधि

कमायात्। तथा हि ॥ अक्रांस्थाने समाना इति। एचांस्थाने संध्य द्वा एणाति। इचांस्थाने
 नेतामिन इति। अचांस्थाने स्वर इति ॥ वस्तुतस्तु त्वं शास्त्रावत्। व्याकरणे लाघवमे
 व सर्वथा चिन्तिषि तमिति नास्ति नियमः ॥ तथा हि ॥ घा। धि। घु। टि। कृत्वा। अदिसंज्ञावि
 धौ लाघवमादत्तं। सर्वतामस्थाने कर्मप्रवचनाय परस्मैपदादिसंज्ञासु च गौरवमादत्तमि
 ति। यद्यपि कल मुन्यंगैरव न दोषायेत्यन्यर्थासंज्ञासु समाधानमाहस्तथाप्यात्रेडि
 तादिसंज्ञासु तदज्ञावात्। आचार्यवचनेषु गौरव लाघववचय चौघौ अभिनिवेशो न
 समंजसः। अचिन्तु व्यवहार निरोधिसाधवदुष्टमेवेति मय्यामहे। तथा च परिभा
 षा। पर्यायशब्दानां गुणलघुचर्चानादियते इति। आचार्यहि स्वकीयसंदर्भनेपुण्येन
 शब्दसंनिवेशं कुर्वन्ति न तु गौरवतियाश्रुति कटुलदि ररुचिरमिति मुख्यबोधव्या
 करणे हि वोपदेवेन। आ॥ दी॥। आ॥ बा॥ पा॥ पी॥ सा॥ कृतासु प्रथमादिविभक्ति संज्ञासु

॥३॥

लाघवसत्वेपि तां निर्व्यवहारं लिखितमइति संतव्यं। तत्र स्थानुभवशामा एपात्र
 पाणिन्यादयः। शास्त्रकारहि पूर्वचार्यकृतं संज्ञादिकं प्रविरोधज्ञापनाय स्वपा
 त्रे निवेशयन्ति स्म। यथा पाणिनि न विस्मर्त्तनीयानुस्वारसंज्ञयोः पूर्वचार्यकृतयो
 रवोपादानं कृतमिति ॥ अविरोधधोलनाथतिय पाणिनीनां स्वपात्रे मतां तदकृद्गणं
 मुनिनां नाम ग्राहं निवेशनादेव धर्मशास्त्रेपि याज्ञवल्क्यास्मृतौ मन्वादीनां परिगणनमि
 ति। ननु महेश्वरसूत्रस्था द्विचत्वारिंशत्संख्याकारवर्णाः परिगण्यंते ॥ स्थानुभ
 वसिद्धानां द्वाघादीनामपि मतां तदे संख्या न दर्शिता। कथं तेन गणिता इति चेत्सत्यं।
 मतां तदे संख्या सत्वेपि पाणिनीये लाघवार्थमेतावं त एव गणिता इति बोध्यं। द्वाघा
 दीनां सर्वसंज्ञाविधाने न गुणलंघनीकारात् ॥ ततश्चात्रेदका इह शास्त्रे गुण इति प
 रिभाषया संख्याधिक्योपपादकत्वं नास्ति। अत्रेदका इह शास्त्रे गुण इति वचनमेव

व्याचक्षते शिष्टाः। इह शास्त्रे पाणिनीय व्याकरणे गुणा दार्ढ्यादयोऽभेदकावर्गस्वरा
 पनेदकरान्नवन्ति। जातिपक्षे दार्ढ्यादिगुणव्यक्तिषु जातेरनेदस्वीकारात्। व्यक्तिपक्षे
 च दार्ढ्यादिविशेषणविशिष्टाया व्यक्तेः। नीत्तपातदिवसनसं - तदेव दत्तव्यत्वेति
 यस्नेदात्तावोपपत्तेश्च परिजाप्यायां पाणनीयशास्त्रग्रहणात् जाति। शास्त्र्यप्रतिज्ञा
 दिशास्त्रांतरे दार्ढ्यादीनामपि वर्णान्तरत्वेन परिगणनात्॥ संख्याधिक्यमविक्र
 मः॥ तथाहि। कात्यायन प्रातिशाख्यसूत्राणि॥ प्रधातोर्वाणसमाम्नायं व्याख्यास्या
 मः। तत्र प्रथमाः स्वराः। ते यथा॥ प्रइति। प्राइति। आइति। इइति। ईइति।
 उइति। ऊइति। ऋइति। ॠइति। क्रइति। कइति। खइति। गइति। घइति। ङइति। अथ
 संध्यक्षराणि॥ एइति। ऐइति। ओइति। औइति। ऐइति। औइति। औइति। औइति।
 स्वराः। अथ व्यंजनानि। तद्यथा किति खिति गिति घिति ङिति टिति ठिति डिति

॥४॥

णिति शिति ञिति चवर्गः॥ ढिति ढिति णिति णिति णिति णिति णिति णिति णिति णिति
 धिति निधिति तवर्गः॥ पिति फिति बिति भिति मिति पवर्गः इति स्पर्शः। अथांतस्थाः चि
 त्तिरिति लिति विति। अथोष्माणः चित्तिषित्ति सिति हिति। अथायोगवाहाः॥ प्रः इ
 नि विसर्जनियः। ऋइति जिह्वा मूलीयः पइति उपध्मा नायः। अं इत्यनुस्वारः। अंइति
 नासिक्यः। कं खं गं घं इतियमाः। एते पंचषष्टिवर्णः। ब्रह्मराशि रात्मा वाचइति
 पाणिनीयशिष्टायां तु त्रिषष्टिश्चतुःषष्टिर्वा वर्णः संभवतो मताः। प्राकृते सस्कृ
 ते चैव स्वयंप्रोक्ता स्वयंनुवाः॥ १॥ स्वराविंशतिरेकश्च स्पर्शानां पंचविंशतिः। या
 दयश्च स्मृता ह्यष्टौ चत्वारश्च यमास्मृताः। २॥ अनुस्वरोऽपि सर्गश्चः कः फौ चापि
 पराश्रयो॥ दुः स्मृश्चेति विज्ञेया लकारः प्लुत एव चेति। वर्णानां त्रिषष्टि संख्या
 कत्वं चतुःषष्टि कत्वं च श्रूयते॥ तत्र पक्षद्वये पंचषष्टिपक्षात् किं - वेदयं

परिहृतमिति शंकायां भुज्यते॥ त्रिषष्टिवर्णपद्मे दीर्घलृकारस्तुतलृकारश्च न
 गण्यते॥ चतुषष्टिवर्णपद्मे दीर्घलृकार न गण्यते॥ स्फुटस्तुगण्यते॥ प्रातिशाख्ये
 तु तवर्णस्य भेदत्रयमपि गणितं निति॥ पञ्चत्रयं सिद्धं॥ वकारस्य दीर्घादयो न
 संतातिश्चिदापंजिकायां लिखितं वचनं प्रथमपक्षपरं॥ द्वितीयपक्षे तु दीर्घभेद
 मात्रं निषिध्यते॥ तृतीयपक्षे तु दीर्घोपिन निष्यते॥ अत्र मुनीनामनुजव
 प्रमाणं॥ अतएव शिक्षायां मुख्यवर्णः संभवतो मताः इति नो बोधानुभवः॥
 यथानुजवं परिगणिता इत्यर्थः॥ संध्यद्वाद्याणामपि ह्रस्वानसंति तिस्रिंशत्
 पञ्जिकायां लिखितास्मतिरनुजवमूलैव तिवेधं॥ पञ्चदुःस्वप्नो नाम ह्रस्व
 लकार इति केचित्॥ नासिक्यसंज्ञोऽङ्कारो दुःस्वप्न इत्यन्ये॥ पुंकारो नाम दीर्घ
 त्वमापन्नो नुस्वार एव॥ तथा चोद्बुद्धिः॥ अनुस्वारावं-आ इति द्वितीयोऽनु

॥५॥

स्वारा रंग इति केचिदप्यपदिशंति॥ तथा च शिक्षांतरश्लोकः॥ यथा सौ राक्षका ना
 रि-अहं इत्यतिभाषते॥ एवं रंगं विजानियात्स्वरे-असं इव रेदया इति॥ अस्या
 नेव शिक्षायां नासिक्यस्य स्वरूपलक्षणं स्थानियमभ्योपदिष्टं॥ तथा हि-अ
 लां कुवाणानाघोषोदंतमूल्यः यस्वरानुगः॥ अनुस्वारस्तु कर्तव्यो नित्यं हो-श
 षसेषु च॥ १॥ अनुस्वारविसर्गजिह्वामूलीयोपध्मानिया-अयोगवाहा इत्यु
 च्यते॥ अकारादिनावर्णसिमुदायेन संहिताः संतोऽयोगा-आत्मानं वहंतीत्य
 योगवाहाः इति व्युत्पत्तेः॥ यमानां त्वयोगवाहसंज्ञानास्ति तेषामकारयोगावा
 त्॥ विच्छेदात्मकत्वेन स्वरयोगानुपपत्तेश्च॥ परिषद्भाष्येपि यमस्य पर्यायो
 विच्छेदराष्ट्रः कृतः॥ तस्मात्साहिताः विच्छेदरूपस्य यमस्य वर्णधर्मत्वं वास्तवं॥
 प्रोपचारिकं तु वर्णत्वमिति सूक्ष्मधियो विज्ञावयंतु॥ तेन वर्णधर्मत्वपक्षे

मास्त्रित्य यमानां द्विर्भावादिकार्यं व्याकरणेन क्रियते। कार्यं नुपयोगाच्च। पा
 रिनायवर्गसमाप्ताये यमानपठिता इति विद्वांसो विद्वां कुर्वन्तु। नारदो ह
 त्रिंसां यमस्ववर्णां गमत्वं मन्त्रिहितमिति शिक्षाभाष्ये। अथ क्व वर्गीयाश्चत्वार
 एव यमाः। वर्गांतरायास्तु नेत्यत्र विप्रतिपत्तिः। तथा हि। स्वयां यमा इति सि
 द्धांतकौमुदीस्थकारिका व्याख्याने वर्गाणां प्रथमद्वितीयः स्वयः। तथा तेषामे
 यमा इत्युक्तं। तेन वर्गांतरायाणामपि यमत्वं मस्तान्तिप्रतिजाति। किंच यमा
 नां पूर्ववर्गसिद्धशब्दात्स्वयं यमत्वं प्रत्याहारग्रहणेन तदुद्देशे सिद्धे पुनर्यमग्रहणे
 स्वरूपनेहमपि बोधयति। किंच वर्गेष्वाद्यानां चतुर्णां पंचमेपरे मध्ये यमो ना
 म पूर्वसिद्धो वर्गः प्रातिशरण्ये प्रसिद्ध इति। तत्रैव यमस्वरूपनिर्देशे वर्गेष्वि
 ति बहुवचनश्चत्वारणां त्वंचानामपि वर्गाणां चत्वारं स्वत्वात् यमा नैवेति इ ॥६॥

तिसिद्धं। तत्र पंचमेपरे इत्येकवचनायस्मिन् कस्ति स्मित्यं च मेपरे इत्यर्थ
 उक्तो न वेति। पारिषदाभ्ये च यज्ञः यान्वाहक्यमिति यमोदाहरणेषु वर्गांतरा
 ययमोदाहरणसत्त्वादिशोधोद्बन्धः। एवं स्थिते सिद्धान्तकौमुद्यां पुलिन्ककृतीः
 चस्वनतुः मन्त्रिः सन्तात्यत्र करेण घेभ्यः परे तत्सदृशा एव यमा इति क्व
 श्मिन्नाचोदाहरणानि तु दिग्दर्शनमात्रमिति प्रतीयते। न च तत्र कोशद्यानां च
 तुर्णां विद्यास्य रेष्वाद्यानां चतुर्णां मिति। अथवा वर्गेष्वाद्यानां चतुर्णां मि
 ति पाठांतरं कल्पयित्वा क्व वर्गीयग्रहणं समाधेयमिति वाच्यं। वर्गेषु भवा
 कर्षाः पंचविंशतिवर्गा इति तृतीयपक्षे व्युत्पत्तिर्निः। ग्रंथकारेण सांदि
 ग्धत्वात् तथा पाठांतरं न कृत्तिमिति प्रतीयते। तस्मात्कात्यायनयाज्ञकल्प्या
 दिना रदो ह त्रिंशां कल्यादिभुनि मत्तपयो नोचनया क्व वर्गीयाश्चत्वार ए

ययमानित्याः। वर्गांतरिधाराणां तु यमसुनिवृत्तिरिति शिक्षायांचत्वारश्च
 यमास्मता इत्युक्तं गगवता पाणिनिना परशास्त्रप्रणयने वर्णविवेको न तु
 तद्वति स्वयमेव तदर्थं शिक्षाशास्त्रं प्रणतमिति शिक्षा आहुः। तत्र कृत्स्न
 धर्मुत्तानां निम्नवर्णत्वं कृतं। व्याकरणे तु न। अनेह का ईह प्रोक्ते गुणा इति
 कृत्वा दानां गुणत्वसंगीकृत्य ताद्यवाप्यं निम्नवर्णत्वं न तु तमित्यस्य स्वतंत्रे
 छलमुने विवक्षिते वज्रमाणं शास्त्रद्वये पुरुषता दानां गुणत्वमेव न तु वर्णान्तर
 लमिति वर्धाधर्मविचारविशेषस्तु मत्कृतायां तदंगमाजायां दृष्टव्यः। वस्तु
 तस्तु पाणिनीयतत्त शिक्षापेक्षया कात्यायनतत्तं प्रातिशाख्यं बलवत्तया
 क्तेणे हि उत्तरमुनिनां ग्रामाण्यमित्युक्ता पाणिनीयसूत्रापेक्षया कात्यायन
 तत्तवार्तिकस्य बलाय स्तमाहुः। ततश्च त्रयोविंशतिरुच्यं ते स्वराः शृणुर्थ

७

चिंतकेः। द्विचत्वारिंशद्व्यंजना येतावान् वर्णसंग्रह इति कात्यायनोक्तं पंच
 ष्टि संज्ञानि विवक्षाः। मंत्रशास्त्रे कृदोपीनस्तु कृतवर्णयोर्व्यंजनां शंभ्यंजनत्वेन ग
 तार्थं मयं ते। स्वरांशश्च स्वरांतरं तर्जयामि इति वदंति। कवर्गपंचमं चवर्गपं
 चमं चमं त्रेष्वनुपयोगादनुस्वारेण गतार्थं चाहः। प्राततजनाश्च तथैव व्यप
 रसिद्धिं कुर्वन्ति। स्तुतमधियां वस्तुना दयं इति विस्तृतया द्विरप्यतो सिद्धे
 वारसिमाप्तायः संख्याने देवि चरितः। यथाप्रज्ञं प्रद्विष्टे यं वर्णसंज्ञा विवेचना।। रव्या
 २।। इति श्री परवाक्यप्रमाणपरवरी एवमजीश्वरात्मजा शाधर नटचिरसि
 ता वर्णसिमाप्ताय विवेचना समाप्ता।। श्रीगणेश।। अथ वर्णसिमाप्ता
 यगुणानां वर्णनेष्टया।। वर्णानामुत्तराणां च विवेकः क्रियते मूर्ध्नि स्रुटे।। १।।
 यद्यपि प्रत्याहारादि कस्य नासौ गगवता नाप्यकारेण अक्षरं तत्तं विपा

दशोते वासरोदरमित्युदरं संज्ञानिर्वचनं ततः। तेन प्रत्याहारां तर्गतवर्ण
 ना महरसंज्ञाप्यस्तीति सिद्धं। तथापि प्रातिशाख्ये विवेकः कृतः। तथाहि। त
 समुदायो हारमिति सूत्रं। तेषां वर्णानामेकी जावलक्षणः समुदायो हारं
 जवतीति तद्भाष्यं च तथा च। आदित्येकमहरं। वर्णस्तु प्राकारदेकदीर्घकारा
 रव्यास्त्रय इति जेदः सिध्यति॥ पुनर्व्यवहारसिध्यर्थं सूत्रांतरं वर्णविति। तस्य
 भाष्यं च। वर्णसमुदायो वा वर्णो वा। अहरं जवति। व्यवस्थितविभाषाचेयं
 स्वरः केवलो अहरं जवति। व्यंजनसमुदायो हि स्वरसहित एवाहरं भवतीति
 अयं विवेकः। प्रायेण चंदो विषय इत्याहुः। अथ वर्णगुणः पुरुषस्य स्थूलत्व
 तृशतगौरवाद्य इव स्वरूपजेदमवहारसाधकाविशेषणान्तराये च
 धमस्ति गुण इत्युच्यते। तत्र ह्रस्वदीर्घतुलानां प्रातिशाख्यादिमते जित्त